

SOFIJA KALEZIĆ-ĐURIČKOVIĆ
Fakultet za crnogorski jezik i književnost
Ul. Petra Prvog, bb.
Cetinje
Crna Gora

POETIČKI PORTRET BRANIMIRA ŠĆEPANOVIĆA U KONTEKSTU SAVREMENE CRNOGORSKE PROZE

Uradu *Poetički portret Branimira Šćepanovića u kontekstu savremene crnogorske proze* autorica Sofija Kalezić-Đuričković kritički analizira romane Branimira Šćepanovića (Podgorica, 1937) – *Sramno leto*, *Usta puna zemlje* i *Iskupljenje* – kao i njegovu novelu *Smrt gospodina Goluže*, koji čine koliko u strukturnom pogledu različita, toliko u motivskom i značenjskom smislu kompatibilna djela. U svojoj prozi Šćepanović asimiluje harmoničan spoj izvornog spisateljskog talenta i tradicionalnu, zavičajnu prostornu podlogu, čiji je ambijent usklađen sa uvjerljivim psihološkim likom glavnog junaka. Lirski pasaži su nadahnuti i ekspresivni, a sva njegova djela, obuhvatajući i scenaristička ostvarenja, posjeduju specifičnu filozofičnost, koja umnogostručava tumačenja teksta, čime se značenje uzdiže na univerzalni nivo. Nejasno podvučena linija između irealnog i mogućeg, pripovjedne situacije karakteriše apsurdom i bizarnošću; stvarnosno i fiksijsko zamjenjuju mjesta, pa radnja izgleda smještena u novu, oneobičenu i izglobljenu stvarnost. Primarnu okolnost kojom su Šćepanovićeви junaci predisponirani za tragični epilog, predstavlja njihov opsesivni povratak u zavičaj.

KLJUČNE RIJEČI: *roman, modernizam, povratak, zavičaj, pojedinac, masa, atmosfera*

Branimir Šćepanović je publikovao drame *Osuđenici* (1966) i *To je bio pravi čovek* (1968), koje su emitovane na Radio-Beogradu i televizijske drame *Ono more* (1965) i *Čovek koji je mogao da uđe u istoriju* (1974). Napisao je scenarije za filmove *Lelejska gora* (1968), *Pre istine* (1968), *Sramno leto* (1969), *Zazidani* (1969) i *Sutjeska* (1973). Za scenario za film *Pre istine* dobio je *Zlatnu arenu* u Puli. Dobitnik je Oktobarske nagrade grada Beograda (1974) i drugih priznanja. Napisao je *Pre istine* (1961), romane *Sramno leto* (1965), *Usta puna zemlje* (1974), i *Iskupljenje* (1980), novele *Smrt gospodina Goluže* (1977), izbore *Novele* (1982) i *Najlepše novele Branimira Šćepanovića*, koje je priredio Zoran Glušćević (2001).

U svojoj najkvalitetnijoj noveli *Smrt Gospodina Goluže*, kao i u ostalim novelističkim varijetetima, Šćepanović obrađuje probleme čovjekove potčinjenosti neumitnoj mašineriji funkcionisanja spoljašnjih zakona, njegovoj nesreći,

neostvarenosti i vječitoj usamljenosti. Smirenim i jasnim, prividno jednostavnim pripovjedačkim tonom, pisac sugerirše biblijske priče o čovjekovoj snazi koja je tolika da može pobijediti i sebe samog, ali istovremeno i njegovoj nemoći da se odupre sudu i pritisku mediokritetske okoline. Naoko bezazleno, pisac locira čitaoca u dimenzije pripovjedačke višeslojnosti, plijeneći mu pažnju fantastičnim opisima na granici sna i jave, te maštovitim predstavama užarenog balkanskog prostora.

Jedan od motiva nesmanjene atraktivnosti proza Branimira Šćepanovića proističe iz razloga što filozofičnost nije plasirana u suvoparnom vidu, već je osnovna podloga znalački iznijansirana prelivima meditativnosti i poetičnosti. Predmetnost novele odnosi se na udes glavnog junaka, koji stanovnicima jednom zaparloženog, provincijskog gradića, daje obećanje da će, bez nekog velikog razloga, izvršiti samoubistvo. U momentu kada gospodinu Goluži život omili, uz lijepu ženu i različite blagodeti kojim sredina pokušava da mu uljepša zadnje momente života, on od takve ideje odustaje. Na suicidalni čin ga u završnici djela okolina primorava, jer se u protivnom osjeća izigrana, pa je u narativnom središtu ove Šćepanovićeve novele postavljen odnos mase i pojedinca, što je čini komplementarnom sa njegovim romanima.

Zato se može reći da je takva realnost ustvari samo prividno realistička – sve što je na površini teksta (opisi, dijalози, postupci junaka), samo su spoljašnja manifestacija kontemplativnih variranja, reminiscencija, psiholoških previranja, koji se nalaze ispod spomenutog sloja i kompaktniji su sa unutrašnjim tkivom priče. Sami događaji čine spoljašnji okvir, koji je u njegovim romanima realizovan na različite načine. Šćepanovićeve prva dva romana *Sramno leto* i *Usta puna zemlje*, imaju sličnu tenziju – pisani su usporenim, razvučenim i otežanim postupkom, dok u *Iskupljenju* radnja teče bržim ritmom. Junaci prva dva romana (*Isak* i anonimni *Begunac*) vraćaju se u zavičaj sa različitim razlozima: prvi zbog osвете, a drugi da bi u njemu pronašao utjehu. *Grigorje Zidar*, junak trećeg romana *Iskupljenje*, takođe se vraća iz inostranstva, može se reći u svoj duhovni zavičaj: mjesto Nehaj u istočnoj Hercegovini, u kojem je u drugom svjetskom ratu slučajno spasio četu od sedamdeset i šest ljudi.

Mada se izričita lokalizacija terena asocijativno može vezati za tradicionalnost piščevih stavova, Šćepanović fenomen postojbine nikako ne prikazuje u idealizovanom svijetlu. Zavičaj njegovih junaka predstavlja sliku duhovnog siromaštva, mediokritetstva, provincijske učmalosti i zaparloženosti. Njihovim stanovnicima snažniji motivacioni pokretač predstavlja načelo takmičenja, ljubomore i agresivnosti od težnje za smirenošću i prijateljstvom. Šćepanović slika otuđenog junaka, nesigurnog usljed kompleksa inferiornosti, koji u svom primitivnom karakteru gaji vrstu paranoidnog straha, a to je u prvom redu strah od vlasti. Onome što smatra da je autoritet vlasti ili barem njena produžena ruka, on se bespogovorno pokorava, dok se sa druge strane kameleonski prilagođava svakoj novonastaloj situaciji.

Tako shvaćeni nazivi lokaliteta – Pasjača, Prekornica i Nehaj, etimološki su opravdani, jer bi u najgrubljem smislu prevedeni, njihovi nazivi značili: mjesto u kojem vladaju pasji odnosi, u kojem se nekome ili nečemu upućuje prekor ili u kojem njegovi žitelji ni za šta i ni za koga ne haju. Lična imena su još jedna

potvrda, vidljivi oblik spomenute simbolike – osim Begunca, kome do kraja romana ne znamo ime, većina junaka imaju porijeklo imena iz Biblije i srednjovjekovne književnosti, što je naročito uočljivo u *Sramnom letu* – Isak, Jakov, Danilo, Marta, Bodin, Jerina, Maksim i slično. Sporedni likovi odslikani su putem fizičke ili psihičke karakterizacije – hroma, podmukli; čuvar zatvora u *Iskupljenju* nosi ime Stanojlo Poskok, čiju asocijativnu vezu sa duševnim svojstvima nije potrebno objašnjavati.

Sa formalnog stanovišta sva tri romana su na poseban način oblikovani, ali može se reći da *Usta puna zemlje* posjeduju najmoderniju proznu strukturu. Ovaj roman ne posjeduje klasičnu romanesknu fakturu postupne pripovjedačke tehnike – on se, sa dosta opravdanja, može smatrati širom simbolički orijentisanom pripovijetkom, sa scenarističkim elementima jer se radnja odvija na dva plana koji se međusobno kontrapunktiraju, pa cjelokupna priča teče u dvije verzije: goniča i gonjenog. "U podtekstu Šćepanovićeve novele je rusooovski poziv vraćanja prirodi", o tematici prvog Šćepanovićevog romana piše Ljubomir Cvijetić, "prvo, kao želja da se iz nje isisaju sokovi koji znače obnavljanje života, a u suštini znače neraskidivu vezu čovjeka i prirode u višem poimanju ovog sprega. Tako se i Šćepanovićeve novela grana u više slojeva, tako izrasta iz sebe same, da svakom visinom tog sloja (pojedinačno) ocrta duhovno sazrijevanje čovjeka... Šćepanović je izgradio takvu metodologiju koja aktivira dramske čvorove radnje. Sasvim saglasno strukturnim načelima modernog romana, sveo je radnju na uzak prostor i krajnje ekonomično vrijeme. Životni put junaka asocira se uzgred, ali uvijek strogo funkcionalno, kratko, jezgrovito – u skici koja se tek na kraju knjige razaznaje i odgoneta" (Cvijetić 1975: 151).

Na prvi pogled, *Iskupljenje* je pisano postupkom najbližim tradicionalnom romanu, što može izgledati kao još jedna varka, jer je ustvari daleko od njega. Kako formom, tako i problemima koje obrađuje, ovo se djelo uspjelo nadovezuje na kod nas relativno mladu tradiciju postojanja egzistencijalnog romana, čije prve tokove na nekadašnjim jugoslovenskim prostorima možemo pratiti od prvih Krležinih djela istog žanra. U tematsko-motivskom pogledu moderni su i problemi kojima se Šćepanović bavi – i pored toga što se predmetni sloj proza odigrava u ruralnim sredinama, u njihovom podtekstu zapretna su aktuelna pitanja savremenih antropoloških tema smisla života, apsurdna, identiteta, smrti i dalekog zavičajnog zova. Može se reći da se Šćepanović kvalitetom obrade spomenutih tema u najboljem smislu uklapa u evropsku tradiciju modernog romansijerskog izraza, čije vrhunce predstavljaju Kafka, Kami i Sartr.

Junaci Šćepanovićeve proze su nesaglasnošću između osjetljive, labilne psihe i grube sredine u čiji su vrtlog unutrašnjih zakonitosti naivno uvučeni, predisponirani da postanu tragični likovi. U sva tri slučaja – kod Isaka, Begunca i Zidara, riječ je o ličnostima neraščišćenih emocija, koje karakteriše nedovoljna pronicljivost i fleksibilnost. U ocjeni vlastitih sunarodnika po pravilu se ispostavlja da su se prevarili, prosuđujući putem sopstvenih kriterijuma, a ne u skladu sa parametrima sredine koja diktira ponašanje pojedinca. Tako se ispostavlja da su ostali akteri radnje mnogo primitivniji, pritvoreniji i sebičniji nego što i sam čitalac misli da jesu. Zahvaljujući ovoj zabludi glavni junaci se nepažnjom i greškom, kao što se toliko puta u realnom životu događa, oslanjaju na sopstvene neprijatelje. "*Usta puna zemlje* je najbolja od svih inače odličnih pripovednih ostvarenja Branimira Šćepanovića. Punoćom i sugestivnom snagom simboličkih značenja, originalnošću

i funkcionalnošću kompozicije, jednostavnošću kazivanja, veštinom i kulturom govora, zanimljivošću tematike i savremenošću njene misaone osnove – ovo delo nesumnjivo predstavlja jednu od najdarovitijih ostvarenja naše moderne proze", vrijednosni sud o navedenom ostvarenju izražava Branko Popović (Popović 2002: 202).

U sudaru dva svijeta nejednakih vrijednosti, Šćepanovićeви junaci stradaju; oni umiru duhovno ili fizički, što u oba slučaja znači da jednako propadaju. Na kraju se ispostavlja da je nesporazum između apostrofiranih likova i svijeta daleko groteskniji nego što nam se to na prvi pogled čini jer je u pitanju nesporazum između sebe i sopstvenih životnih postupaka. Junaci Šćepanovićeve proze u svojoj usamljeničkoj tuzi i otuđenosti nijesu odmetnici društva, već prije svega brodolomnici života. U njegovoj prozi oni žive u patnji, a umiru bez iluzija o ljudima – čovjek je osuđen na istinu i to je ono što ga čini objektivno nesrećnim. Lična drama ovako strukturiranih junaka sastoji se iz dva dijela perioda iluzija i trenutka sukoba sa istinom.

Šćepanovićeв postupak je radikalno nov – njegov junak, poput drevnog Edipa, želeći da rekonstruiše uzroke izobličenja nekadašnje pobjede, zapravo traga za sopstvenim porazom. Na taj način shvaćeno, njegovo djelo predstavlja potresnu priču o vječitom čovjekovom traganju za identitetom. Isakov povratak u ukleti zavičaj Pasjaču nije ništa drugo do doticanje dna sopstvenog bića, odakle, na žalost, neće isplivati, jer postaje svjestan da se vratio iz ljubavi, a ne iz osvete. Begunčeva težnja za izolovanošću i nedotaknutim, ledenim vrhom Prekornice simboliše stremljenje ka jedinom preostalom, čistom i uzvišenom dijelu ljudske duše. Potreba za identifikacijom spostvenog *ja* ispričana u još jednoj verziji, jeste i Zidareva "fiks-ideja" da dokaže pravdu i njegov kobni sudar sa realnošću, na granici apsurdna i bizarnosti. Junak *Iskupljenja* želi da potvrdi sebe kakav jeste, a ne kakvim su ga zamislili drugi u korist ostvarivanja jače logike – logike većine i koristoljublja. Šćepanovićeви likovi su ambivalentnog karaktera – oni su istovremeno heroji i antiheroji. U ogledalu njihovog lika neprestano se sukobljavaju dva odraza istog čovjeka. Zato se može smatrati opravdanom tvrdnja da je Šćepanović u svom djelu, preko vizije mnogostrukih aspekata, izrazio cijelu filozofiju čovjekove dvojnosti.

Pisac se u ovom kontekstu pokazuje koliko znalac individualne, toliko i kolektivne psihologije. On govori o cijeloj aparaturi mase koja gradira raspoloženja i devijantno uživa u optuživanju nevinog, da bi prikrla sopstvene grijehе. Preko psiholoških "katapultova" autor prikazuje pravu mehaniku pokretača alijenirane sredine. U tom smislu, njegovo djelo predstavlja globalnu metaforu o čovjeku-gubitniku i ljudskom raščovjećenju. Junak, bacan od Scile do Haribde, izdržava sve nevolje i doveden do sumnje u mogućnost zdravog rasuđivanja, tone u besmisao i snoviđenja. Pozicije između pojedinca i mase nijesu statične, već je – kao u igri šaha – prisutna neprestana prevaga situacija, što čini da i sam čitalac na momente posumnja u varljivost sopstvenog opažanja (U *Ustima punim zemlje* se na momente ne zna ko je gonjeni, a ko tražачi).

Postupci junaka nijesu motivisani, pa kada logički očekujemo određeni rasplet radnje, odgovor ili misao junaka, pisac će unaprijed obezvrijediti logiku očekivanog i ponuditi sasvim suprotnu ideju kakvog perifernog aktera događaja, što čini da njegova priča preuzima odlike polifonosti. U skladu sa tezom o

polivalentnošću Šćepanovićevog djela, osjećanje individualnog raspoloženja varira, panični strah zamjenjuje ravnodušnost, dok želja za suprotstavljanjem i osvetom ne rađa mržnju nego osjećaj nadmoćnosti, čak i sažaljenje prema "tim jadnim ljudima". Karakterizacija lika ili atmosfere, takođe poprima elemente fiktivnosti jer prozračnost i eteričnost proze čini da ona ne posjeduje monolitnu fabulu, pa sami događaji brzo isparavaju iz čitaočeve memorije. Ono što ostaje da živi u duhu čitaoca su nestvarno lijepi i ekspresivni prizori, izuzetna spisateljska opservacija, umjetnička asocijativnost i briljantna sintaksa govora.

Primjera radi, valja se podsjetiti završetka romana *Usta puna zemlje* time što učesnici događaja na kraju dolaze do pitanja o mogućnosti cijele radnje: da li je taj kojeg jure cijelog dana uopšte postojao, da li oni u stvari jure neki san, sjenku ili slutnju, đavola, nešto vantjelesno i neopipljivo, nekog duha, da li se bjegunac možda stopio sa zemljom, pretvorio u travu, u krticu, uzletio na nebo u vidu ptice ili uzjahao oblak. Iz suprotnog ugla gledanja, bjeguncu se čini da ljudi koji ga gone liče na čopor hijena, razbijeni roj pčela koji se kotrlja niz okomitu padinu, i najzad – da su to samo zli dusi koje je dozivao u očajanju, jer nije uspio pobjeći od sebe.

U čitaočevom vizuelnom doživljaju, stalno će se mijenjati Bjegunčev izgled, što rađa nadrealistički slikovite prizore – on čas liči na velikog insekta, čas na maglu, razvijen je kao tamna mrlja u vazduhu, njegov šešir okupan suncem prijeteći da zapali paprat, podsjeća na čovjeka-buktinju. Među navedenim romanima, *Usta puna zemlje* nose najpoetičniju konotaciju jer je u ovom ostvarenju očigledan prefinjen piščev smisao za rafinovanu poetizaciju. Poput Kamijevog Mersoa i Zidar shvata da "u tom strašnom i prelepom svetu" ne može da mrzi nikoga, pa se sa razlogom može reći da nijesu toliko interesantni događaji glavnog junaka koliko je zanimljivo sintetizovano iskustvo o pojedincu "uhvaćenom" u ralje karijerizma i vlastoljublja. Šćepanovićevo djelo je duboko istinita priča o svima nama, čovjekovom nesigurnom trajanju, ali i dubokoj njegovoj riješenosti da se ni po koju cijenu ne preda i ne proda. U trenucima krajnje ugroženosti, poput ljudi iz realnog svijeta – i Šćepanovićevi junaci eksponiraju nadljudsku snagu koja im omogućava da prežive sva iskušenja, praćena instinktom iskonske čovjekove želje za opstankom i izbavljenjem.

Kako se, međutim, i u životu često dešava, utjeha stiže kasno. Poput paganskog kralja Gilgameša koji je putovao da bi pronašao travu besmrtnosti, a na kraju shvatio da svi postajemo zemlja i prah, i Šćepanovićev Begunac umire onda kada prvi put dolazi na ideju o mogućnosti izlječenja. Tretirajući pitanje velikih nepravdi i paradoksa, kao i umiješnosti opraštanja i zaboravljanja, njegovi romani mogu se shvatiti kao svjedočenje o iskvarenom i bolesnom duhu jednog vremena. Time podtekst svih priča sadrži alegoričnu konotaciju jer pisac cijele nacionalne tragedije transponuje u značenjski zgusnuti literarni kontekst. Bulgakovljevski snažno, on demaskira probleme takvog prostora i vremena, u kojima se pojavljuju dobro i zlo, kao antipodi spoznati do krajnjih konsekvenci. Junak se iskupljuje kroz patnju čiji su kriterijumi uređeni prema mjeri ljudskih vrijednosti, a ne prema stepenu krivice. To je kazna mnogo teža nego što je grijeh – iskupljenje se umjetnički realizuje katarktički čin, u kojem se junak, da bi postao vjeran istorijskoj predstavi o sebi, mora odreći postojanja. Na kraju, ta satanska igra kulminira u zajednički pakao istovremeno i za žrtve i egzekutore, kako po stepenu tragičnosti, tako i po sudbinskim ishodištima.

Kompozicija Šćepanovićevih djela, a naročito njegovog trećeg romanesknog ostvarenja *Iskupljenje*, puna je dramskih čvorova i efekata iznenađenja. U zatvorenu romanesknu formu interpolirane su čitave sekvence, ispričane retrospektivnom pripovjedačkom tehnikom. Sintaksički je interesantna epizoda o pradjedu Joksimu iz ostvarenja *Usta puna zemlje*, čiji je glavni dio ispričan u jednoj jedinoj rečenici – ilustrujući lik starca koji ustaje iz samrtničke postelje, Šćepanović je napisao svojevrsnu himnu življenju, ovaploćujući je kroz nemirenje sa smrću našeg snažnog gorštačkog čovjeka.

Važna osobina njegove proze jeste da autor siromaši informativni, a obogaćuje simbolički sloj jezika. U konverzaciji junaka, unutrašnji monolog je razvijeniji od dijaloga, često ne bivajući usklađen sa njim. Monolog ima važniju ulogu od dijaloga jer u dijalogu ličnosti više iskazuju sebe pred drugima, dok je prvi oblik kazivanja bliži stvarnom životu lika, pa se može reći da je dijalog najčešće samo odjek, a ne autentični glas junaka. Ponekad se dešava da između učesnika radnje otvoreniji razgovor cirkuliše posredstvom unutrašnjih monologa nego dijaloga, kako bi bilo očekivano – takav je slučaj, recimo, sa Isakom i hromom Jerinom, Beguncem i goničima, Zidarem i predstavnicima vlasti.

Radnja sva tri romana se dešava u ljeto, preciznije rečeno u avgustu, što objašnjava otežalu i usporenu atmosferu privida i fatamorgane, užarenu i punu unutrašnjeg naboja. Vrijeme nije dato jednodimenzionalno, već su stalno prisutni sukobi trenutaka iz prošlosti i sadašnjosti, a sami događaji su kontrahovani na maksimalno nekoliko dana. Ambijent je usklađen sa karakternim izgledom junaka: iako često opisuje ogoljene i od ljetnje žege usplamtjele terene, njegovi predjeli – poput samih ljudi koji imaju reflekse humanosti i topline – posjeduju unutrašnje oaze neiskvarene i nedirnete ljepote.

"Najsloženije, ali sudeći po odjecima kvalifikovane književne publike i najbolje Šćepanovićevo djelo jeste roman *Iskupljenje*", o sadržaju i strukturi posljednjeg Šćepanovićevog romana piše Slobodan Kalezić. "U većini prethodnih knjiga, makar da nije imenovana, Crna Gora se prepoznaje. To su podjednako svojstva njene geografije i njenog mentaliteta. U prvom slučaju dominiraju slike brda poređanih u vijence, sa izduženim dolinama između njih, bezvodni krajevi i ubogi pejzaži. Na drugom planu radi se o jednom zatvorenom, zazidanom svijetu, o arhetipskim oblicima života, o psihokarakterološkim obilježjima jednog trajanja, nesklonog promjenama. Svi ovi znaci prepoznavanja u knjigama *Pre istine*, *Sramno leto* i *Usta puna zemlje*, na primjer, u *Iskupljenju* dati su na nivou obrisa i nagovještaja, viđeni kroz veo i sumaglicu, sa funkcijom diskretne konkretizacije i individualizacije jedne metafore sa univerzalnom semantikom u središtu" (Kalezić 2007: 339).

Hronotop prostora nalazi se u kauzalnoj vezi sa ostalim elementima Šćepanovićeve proze, pa u njenom sistemu posjeduje kako vizuelnu, tako i misaonu funkciju. Pasjača je umjetnički ovaploćena kao surov i pust kraj sjeverne Crne Gore, Prekornica kao nepoznata i divlja planina, kroz čiju šumu gustih trski Begunac mora da se probija da bi došao do ukleto lijepog njenog najvišeg vrha, a Nehaj predstavlja mjesto koje nema pravih karakternih svojstava, provincija u kojoj je sve podmetnuto i lažno. Humor kod Šćepanovića ne izlazi iz opšte slike ruralnog – on je opor, ironičan, na momente sirov. Lokalizacija teksta nerijetko neutralizuje poruku umjetničke univerzalnosti, jer pisac ne obrađuje regionalna,

već fundamentalna univerzalna životna pitanja. Poruka je kod Šćepanovića – bilo da se odnosi na shvatanje ljepote, umjetnosti ili nekog drugog problema – izrečena precizno i konkretno, bez opasnosti da će postati teza koja ugrožava književnu vrijednost djela.

Autor slika čovjeka kao nepovezanu, bestežinsku jedinku u univerzumu, pa njegovi junaci nemaju pravu zaleđinu ni temelje; prije bi se reklo lebde ili plutaju životnim vodama. Poput Markesovih likova, oni na ovaj svijet dolaze usamljeni, isto tako odlazeći sa njegove pozornice, bez obzira na veliki broj ljudi drugačijeg moralno-psihološkog profila, koji djeluju na naporednoj traci njihovog životnog kolosijeka. Ovako formulirano gledište možemo smatrati potencijalnom idejom Šćepanovićevih romana – da čovjek kroz život ipak mora proći sam. Shodno tome, nastojeći da uđe u najskrivenije kutke ljudske prirode i razriješi dio zamršenog klupka egzistencijalnosti, primijetimo da je cijelo piščevo djelo satkano ne samo od oponentnih, već i od isključivih situacija naporedo uspostavljenih. Ako ih razvrstamo i pravilno rasporedimo, vidjećemo da glavne motivske čvorove u njegovim romanima čine radikalni opoziti, kakvi su: život – smrt, hrabrost – kukavičluk, ljubav – mržnja, vjerovanje – sumnja, iluzije – deziluzionizam, realnost zavičaja i njegova potpuna demistifikacija. Branimir Šćepanović je asimilovao iskustva najuspjelijih autora svjetske proze, efektno inkorporirao u svoje djelo i pružio neophodnu vertikalnu ličnog pečata. Njegove knjige omogućavaju raznovrsne nivoe i bogate mogućnosti analize. Vlastitom refleksivnošću i meditativnošću, filozofičnošću i ekspresivnošću, one nastavljaju da žive u duhu pojedinca i da se zajedno sa njim dograđuju. Time Branimir Šćepanović ukupnim djelom postaje pisac velikih vizija čovjekove tragike, spoznaja otuđenosti i izgubljenosti ljudskih sudbina.

LITERATURA

Primarna

Šćepanović, Branimir. 1965. *Sramno leto*. Beograd: Prosveta.

Šćepanović, Branimir. 1974. *Usta puna zemlje*. Beograd: Prosveta.

Šćepanović, Branimir. 1980. *Iskupljenje*. Beograd: Prosveta.

Sekundarna

Cvijetić, Ljubomir. 1975. "Smisao riječi (Branimir Šćepanović: *Usta puna zemlje*)". *Portreti knjiga*. Sarajevo: Veselin Masleša, str. 151.

Popović, Bogdan. 2002. "Ima li nada zavičaja? (*Usta puna zemlje* B. Šćepanovića)". *Tumačenja (izabrani ogledi)*. Podgorica: CANU, str. 202.

Kalezić, Slobodan. 2007. "Branimir Šćepanović i *Iskupljenje*". *Nolit (ogledi i fragmenti o crnogorskim piscima dvadesetog vijeka)*. Nikšić: Centar za kulturu, str. 339.

Racković, Nikola. 2009. *Leksikon crnogorske culture*. Podgorica: Društvo za očuvanje crnogorske kulturne baštine, str. 939.

THE POETIC PORTRAIT OF BRANIMIR ŠĆEPANOVIĆ IN THE CONTEXT OF
MODERN MONTENEGRIN PROSE

The three novels of Branimir Šćepanović (Podgorica, 1937) – *The Shameful summer*, *A Mouth Full of Earth* and *Redemption*, as well as his short stories, among which the best is *Mr. Goluza's Death*, although being different in their structure, in terms of their motifs and meaning are in fact compatible works. In his prose, Šćepanović assimilates a harmonious blend of his original literary talent and the traditional spatial base of his country, whose ambience is in harmony with the convincing psychological portrait of the hero. The lyrical paragraphs are inspirational and expressive, and all his works, including screenwriting and films, are coated with a specific kind of philosophy that allows for more interpretations of the text, thus elevating the meaning to a universal level. The blurred line between the unreal and the possible makes the narrative situations absurd and bizarre; reality and fiction alternate and the plot seems to be located in a new, unusual and disarticulated reality. The primary factor which predisposes Šćepanović's heroes to a tragic epilogue is their obsessive return to their homeland.

KEYWORDS: *novel, modernism, return, homeland, individual, mass, atmosphere*